

Nr 170

Utlåtande i anledning av motioner om införande av kooperationen som undervisningsämne i den högre undervisningen m. m.
(2:a avd.)

Motionerna

I de likalydande motionerna I: 184 av herrar Thorsten Larsson och Ernst Olsson samt II: 316 av herrar Åsling och Fälldin har hemställts att riksdagen medger att kooperationen göres till undervisningsämne i den högre undervisningen och att professur i ämnet inrättas antingen vid lantbrukshögskolan eller vid Uppsala universitet.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från universitetskanslersämbetet, SIDA, Kooperativa förbundet, Sveriges lantbruksförbund och Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening (HSB).

Universitetskanslersämbetet har den 2 september 1970, med instämmande i de synpunkter som framförts i ett av samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd vid universitetet i Uppsala avgivit yttrande, anfört i huvudsak följande.

Ämbetet delar utbildningsnämndens uppfattning att behovet av forskning och utbildning i frågor rörande den kooperativa företagsformen bör tillgodoses på andra sätt än genom införande av kooperationen som särskilt undervisningsämne med egen professur. Utbildningsnämnden har i sitt yttrande pekat på olika möjligheter att inom ramen för nuvarande organisation främja forskning och utbildning på området. Nämnden har bl. a. föreslagit att man närmare utreder i vad mån det inom existerande studiekurser och ämnesområden, t. ex. de ekonomiska ämnena vid universitetet och lantbrukets marknadslära vid lantbrukshögskolan, bör kunna läggas ökad vikt vid inslag rörande kooperationen. Denna och andra av nämnden angivna möjligheter bör enligt ämbetets mening övervägas av berörda universitets- och högskolemyndigheter i samband med det fortlöpande, reguljära studieplansarbetet.

Enligt ämbetets mening bör motionerna således inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motionerna uttalas att den enda undervisning om kooperationens teori och dess roll inom samhällsekonomin i stort som förekommer i dag ges vid lantbruks-

högskolan inom ämnet lantbrukets marknadslära. SIDA har den 10 september 1970 påpekat att kooperationen berörs inom ämnet företagsekonomi på den eftergymnasiala nivån och anfört följande.

Svenskt samarbete med u-länderna förutsätter kunskap om kooperationens målsättning och betydelse, eftersom många u-länder, däribland särskilt Tanzania, grundar sin ekonomiska och sociala utveckling till stor del på införandet av kooperation. I denna utvecklingsprocess bidrar Swedish Cooperative Centre, som är den svenska kooperationens samarbetsorgan för kooperativ biståndsverksamhet och den internationella kooperativa rörelsen, International Co-operative Alliance, med att utveckla effektiva kooperativa organisationer i u-länder. Uppgiften blir då dels att utbilda ledare, som kompetent kan sköta affärsverksamheten, och dels att sprida den kooperativa idén till medlemmar för ett ökat inbördes samarbete inom ramen för deras egna organisationer.

Behovet av kunskaper i kooperation inom det internationella utvecklingssamarbetet framgår av kooperativa förbundets verksamhet i u-länderna och av de framställningar från bl. a. Kenya och Tanzania som föranlett gemensamma biståndsinsatser från de nordiska länderna på detta område. Det vore värdefullt om också svensk personal, som inte är direkt verksam inom kooperationen, av typen tjänstemän i finans- och planeringsorgan, banker och jordbruk ägde grundläggande kunskaper i såväl producent- som konsumentkooperation. Detta skulle underlätta en samordning av ansträngningarna att åstadkomma utveckling och utjämning inom olika sektorer där många u-landsregeringar tillmåter kooperationen en särskild vikt.

SIDA finner därför skäl tala för att utbildning i kooperation bedrivs inom den högre undervisningen.

För motionernas förslag att kooperationen skulle bli ett särskilt undervisningsämne talar att, som tidigare nämnts, många u-länder uppfattar den som ett viktigt medel att åstadkomma på en gång utveckling och utjämning. Mot förslaget talar att kooperationen utgör *en* företagsform och därför bäst studeras i ett större sammanhang, t. ex. inom ramen för ämnena företagsekonomi, sociologi eller lantbrukets marknadslära, och inte lösryckt från övriga företags- och samarbetsformer. SIDA finner att detta senare argumentet väger tyngst.

Från SIDA:s synpunkter vill det därför synas motiverat att kooperation införas som ett obligatoriskt moment i 20-poängkurserna i företagsekonomi och nationalekonomi vid universiteten och handelshögskolorna och i lämplig grundkurs vid lantbrukshögskolan. Även i ämnena sociologi och internationell ekonomi bör kooperation särskilt uppmärksammas i de obligatoriska grundkurserna. På högre nivåer bör möjlighet ges till alternativa specialstudier i kooperationen. Härvid bör tyngdpunkten i undervisningen ligga på internationella och särskilt u-landsinriktade aspekter.

Kooperativa förbundet delar motionärernas uppfattning om angelägenheten av att det i den högre undervisningen finns möjligheter till studier på det kooperativa området och att forskning bedrivs kring kooperativ verksamhet och kooperativa problem. Förbundet ställer sig dock tveksamt till om detta syfte bäst uppnås genom inrättande av ett speciellt akademiskt läroämne företrätt av professor. Förbundet har i huvudsak anfört följande.

Kooperativa förbundet vill understryka att det är angeläget att undervisning om kooperation bedrivs på alla nivåer i undervisningsväsendet. I grundskolan bör således en ingående orientering ske inom samhällskunskapens ram och i de gymna-

siala skolformerna bör fördjupade kunskaper meddelas framför allt på de samhällsvetenskapliga och ekonomiska linjerna.

När det gäller den högre undervisningen måste man beakta, att den kooperativa verksamheten inrymmer många olika aspekter. En kvalificerad utbildning och forskning inom det kooperativa området måste därför innebära en specialisering på någon eller några av dessa aspekter. Specialiseringen medför då krav på omfattande bakgrundskunskaper inom områden, som täcks av nu befintliga undervisningsämnen. Enligt förbundets uppfattning innebär detta, att de bästa förutsättningarna för högre utbildning och forskning på det kooperativa området skulle erhållas, om sådana åtgärder vidtas att möjligheterna till en specialisering på Kooperation inom olika redan befintliga ämnesområden avsevärt förbättras. Härvid avses i första hand ämnena företagsekonomi, socialekonomi, ekonomisk historia, sociologi och statskunskap. Sådana åtgärder skulle i jämförelse med inrättande av Kooperation som särskilt ämne och inrättande av en enda professur ge en större bredd åt undervisningen och större möjligheter till olika utbildnings- och forskningskombinationer och även ur kooperativ synpunkt medge ett bättre utnyttjande av institutionella resurser vid universitet och högskolor.

Kooperativa förbundet, som anser de föreliggande motionernas allmänna syfte mycket väsentligt, finner det sålunda angeläget att riksdagen hemställer om att lämpliga åtgärder vidtas för att i första hand inom ovan angivna ämnen bereda utrymme för specialiserad utbildning och forskning inom det kooperativa området.

Sveriges lantbruksförbund har i yttrande den 31 augusti 1970 instämt i motionärernas förslag om inrättande av en professur i ämnet Kooperation. Förbundet har inledningsvis framhållit att Kooperationens utveckling varit mycket betydande i de nordiska länderna och att den nordiska och svenska Kooperationen f. n. uppmärksammas i hög grad i den internationella debatten. Med hänsyn till att det i många utvecklingsländer ställs krav på nordisk kooperativ biståndsverksamhet anser förbundet att ett ökat intresse och ökade resurser måste komma den kooperativa forskningen och högre utbildningen till del.

Förbundet framhåller vidare att en betydande utrednings- och undervisningsverksamhet i kooperativa frågor i Sverige liksom i de andra nordiska länderna bedrivits genom centralorganisationerna för lantbruks- resp. konsumentkooperation. Forskningen har också uppmuntrats genom stöd åt enskilda forskare, men någon högre undervisning och systematisk forskning har inte förekommit i någon nämnvärd grad vid de nordiska universiteten med undantag för Helsingfors universitet. Genom en donation från landets kooperativa organisationer och närstående företag möjliggjordes 1966 inrättandet av en professur i socialpolitik, särskild Kooperationslära vid detta universitet. I Sverige har lantbrukskooperationen ägnats en betydande uppmärksamhet genom den undervisning och forskning som bedrivs vid lantbrukshögskolan och den där år 1949 inrättade professuren i marknadslära. Beträffande denna undervisning och forskning har förbundet anfört följande.

Undervisningen i lantbrukskooperation inom ramen för ämnet lantbrukets marknadslära består på 1- och 2-betygsnivån av en allmänt orienterande kurs avseende den kooperativa utvecklingen, den nuvarande organisationsstrukturen och de aktuella problemen inom lantbrukarnas organisationsväsende. I det sistnämnda avseendet kompletteras undervisningen med en 3-dagarskurs vid jordbrukets för-

eningsskola på Sånga-Säby. Undervisningen på 3- och 4-betygsnivån omfattar en fördjupning inom de angivna områdena, kompletterad i förekommande fall med seminarier och examensarbeten. I denna undervisning har särskild vikt lagts vid demokratiens funktionssätt inom de jordbrukskooperativa organisationerna, vid jordbrukskooperationen som medel vid tillämpningen av den jordbrukspolitiska målsättningen och i det internationella samarbetet på jordbrukets område, vid de kooperativa principernas kostnadsteoretiska tillämpning i samband med bestämningen av avräkningspriserna till medlemmarna samt vid jämförelser mellan kollektiv kostnadspristeori och s. k. frikonkurrenspristeori.

Ett flertal undersökningar inom de angivna ämnesområdena finns intagna i meddelandeserien från Institutionen för lantbrukets marknadslära sedermera Institutionen för ekonomi och statistik. Inom den förstnämnda och sedermera den sistnämnda institutionen har sedan flera år tillbaka önskemål framförts i samband med budgetäskandena om inrättandet av ytterligare en forskarassistentbefattning i ämnet lantbrukets marknadslära för att på detta sätt möjliggöra forskarerekryteringen inom denna del av ämnesområdet utan att samtidigt försumma andra väsentliga delområden. Dessa önskemål har hittills icke vunnit något beaktande.

I Lantbruksförbundets yttrande redovisas även den utredning angående ett nordiskt forskningscentrum för lantbrukssamvirke som efter förslag av Nordiska jordbruksforskarens förening och efter rekommendation från Nordiska rådet 1967 tillsetts av regeringarna i Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Beträffande motionärernas hemställan om införande av kooperationen som särskilt undervisningsämne med egen professur har Lantbruksförbundet i huvudsak anfört följande.

Något hinder för att medtaga kooperationen i den högre undervisningen torde icke föreligga utan enbart vara beroende av vederbörande lärares intresse och kunskaper. Som ämnen vari sådan högre undervisning borde förekomma kan nämnas nationalekonomi, företagsekonomi, sociologi, statskunskap och ekonomisk historia. Den uppenbara bristen på intresse för och kunskaper i kooperation inom dessa läroområden återspeglas i den obefintliga eller synnerligen begränsade undervisningen på de lägre undervisningsnivåerna. Svensk kooperation är på detta sätt mera känd på vissa håll i utlandet än inom vårt eget land.

Även om de nu nämnda bristerna skulle kunna avhjälpas, föreligger det likväl och delvis för att stödja en sådan utveckling ett stort behov av ökade särskilda resurser i motionernas anda. Dessa ökade resurser kan antingen göras allkooperativa eller, om Lantbruksförbundet begränsar sig till sitt eget intresseområde, jordbrukskooperativa. En förstärkning av de allkooperativa resurserna kan inriktas på ämnets vidareutveckling inom antingen ämnet statskunskap eller ämnet företagsekonomi, dvs. antingen knyts till universitetsutbildningen eller utbildningen vid en handelshögskola. En förstärkning av forsknings- och utbildningsresurserna på det jordbrukskooperativa området, som också omfattar huvuddelen av området för den kooperativa utvecklingen i utvecklingsländerna, bör lämpligen knyts till Lantbrukshögskolan.

Med understrykande av att snara åtgärder är starkt av behovet påkallade, bl. a. för att rekryteringen inom forskningen och den högre undervisningen måtte främjas, vill Lantbruksförbundet med instämmande i motionernas syftemål hemställa att en professur i kooperation med särskild inriktning på ämnets statsvetenskapliga aspekter inrättas vid Uppsala universitet samt att resurserna vid Lantbrukshögskolan

för en vidareutveckling av den jordbrukskooperativa forskningen och undervisningen göres till föremål för en översyn och eventuell komplettering.

HSB:s riksförbund har den 14 oktober 1970 inledningsvis framhållit att förbundet sedan länge genom bl. a. kursverksamhet och seminarier vid egen kursgård sökt befärja ökad kännedom och kunskap om Kooperationen. Vid 1969 års HSB-kongress fattades beslut om ökade insatser i studieverksamheten, och kongressen uttalade sig också »för att HSB skulle verka för tillskapande av ett kooperativt institut». Detta skulle ha egna resurser för i första hand »utrednings- och informationsarbete, som inte bara skulle tjäna de kooperativa rörelserna utan även utåt i förhållande till samhälle, övrigt näringsliv och enskilda skapa opinion för de kooperativa idéerna». HSB har vidare anfört följande.

Det är enligt HSB:s mening uppenbart, att Kooperationen nått en sådan utveckling att en fördjupad kontinuerlig teoretisk behandling av densamma sedan länge varit motiverad. HSB biträder förslaget.

En eller flera professorer bör enligt HSB:s mening inrättas vid lämpliga universitet med hänsyn till Kooperationens roll inom icke bara jordbruket utan också andra stora samhällsområden såsom hushållskonsumtionen, bostadsbyggande och förvaltning m. fl. Placering vid filialuniversitet kan väl komma ifråga.

HSB vill här tillägga, att Kooperationen är av sådan betydelse för samhället och medborgarna att undervisning i ämnet bör införas även på grundskolenivå.

Utskottet

Det föreligger otvivelaktigt ett stort intresse och behov av ökad undervisning och forskning om Kooperationen, något som också klart framgått av yttranden över motionerna. Den kooperativa verksamheten rymmer många olika aspekter och berör ett flertal ämnen som företagsekonomi, ekonomisk historia, sociologi, statskunskap och lantbrukets marknadslära. Undervisning och forskning inom ämnesområdet kommer att innebära dels ett tvärvetenskapligt samarbete, dels en specialisering inom ett antal akademiska ämnen. Utskottet finner det synnerligen angeläget att forskning och utbildning i Kooperation byggs ut och får ökade resurser. Utskottet förutsätter att universitetskanslersämbetet samt berörda universitets- och högskolemyndigheter beaktar möjligheterna att främja utvecklingen inom detta ämnesområde men anser sig inte nu böra föreslå riksdagen att fatta beslut i enlighet med hemställan i motionerna.

Utskottet avstyrker motionerna och hemställer

att riksdagen avslår motionerna I: 184 och II: 316.

Stockholm den 10 november 1970

På statsutskottets vägnar:
GÖSTA BOHMAN

Närvarande: se under utlåtandet nr 171.